

УДК 324:342.843.4

<https://doi.org/10.23939/shv2021.02.028>

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ (оглядова стаття)

Микола Бучин

Національний університет “Львівська політехніка”

buchyn@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9087-5123

Яна Мущенко

Національний університет “Львівська політехніка”

yana30779@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7207-4533

(отримано – 07.04.2021, прийнято до друку – 06.10.2021)

© Бучин М., Мущенко Я., 2021

Досліджено роль міжнародних урядових та неурядових організацій у демократизації інституту виборів. Використовуючи комплекс загальнонаукових, логічних та емпіричних наукових методів, виокремлено основні форми впливу міжнародних організацій на демократизацію виборчого процесу: нормативно-правовий вплив (розроблення з боку міжнародних організацій нормативно-правових документів, які регламентують дотримання міжнародних демократичних стандартів; оцінювання ступеня відповідності демократичним принципам національного виборчого законодавства та висловлення рекомендацій щодо його вдосконалення); контролювальний вплив (здійснення міжнародними організаціями короткотермінового та довготермінового спостереження за ходом виборчої кампанії, голосуванням та підрахунком голосів); інституційно-функціональний вплив (реалізація міжнародними організаціями проектів щодо вдосконалення виборів у конкретних країнах через надання матеріально-технічної, консультативної, просвітницької допомоги тощо). Проаналізовано особливості здійснення міжнародними організаціями згаданих вище форм впливу під час виборів в Україні. Зроблено висновок, що найважливішу електоральну роль міжнародні організації відіграють у транзитних суспільствах, де сприяння виборчим процедурам з боку міжнародної спільноти часто стає каталізатором демократичних перетворень у цих країнах. Показано, що міжнародні організації проводили активну політику щодо підтримки виборів в Україні від часу здобуття незалежності та до сьогодні, значно вплинули на демократизацію виборчого законодавства і виборчої практики нашої держави, сприяли формуванню демократичної електоральної свідомості та культури українських громадян.

Ключові слова: міжнародна організація, міжнародна електоральна підтримка, демократизація, вибори, міжнародне спостереження, Україна.

THE ROLE OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS
IN DEMOCRATIZATION OF THE ELECTION IN UKRAINE**Mykola Buchyn**

Lviv Polytechnic National University

buchyn@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9087-5123

Yana Mushchenko

Lviv Polytechnic National University

yana30779@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7207-4533

(Received – 07.04.2021, accepted – 06.10.2021)

The article is devoted to the study of the place and role of international governmental and non-governmental organizations in the democratization of the election. Using a set of general scientific, logical and empirical scientific methods, the authors have identified the main forms of influence of international organizations on the democratization of the electoral process: regulatory influence (development of legal documents governing compliance with international democratic standards by international organizations; assessment of compliance with democratic principles of national election legislation and creation of recommendations for its improvement); controlling influence (implementation by international organizations of short-term and long-term observation of the election campaign, voting and counting of votes); institutional and functional influence (implementation by international organizations of projects to improve the election in specific countries by providing logistical, advisory, educational assistance, etc.). The peculiarities of international organizations' implementation of the above-mentioned forms of influence during the elections in Ukraine are analyzed. It is concluded that the most important electoral role is played by international organizations in transit societies, where the promotion of electoral procedures by the international community often becomes a catalyst for democratic change in these countries. The authors argue that international organizations have pursued an active policy to support the elections in Ukraine since independence till now. They have had a significant impact on the democratization of electoral law and electoral practice of our country and contributed to the formation of democratic electoral awareness and culture of Ukrainian citizens.

Key words: *international organization, international electoral support, democratization, election, international observation, Ukraine.*

Вибори традиційно вважалися предметом винятково внутрішньої юрисдикції та навіть ознакою суверенітету. Проте в останні десятиліття вибори дедалі більше набувають міжнародного виміру, насамперед завдяки діяльності міжнародних організацій під час національних виборів. На сучасному етапі міжнародна спільнота, враховуючи агентства з розвитку, міжнародні урядові й неурядові організації, почала активно надавати електоральну допомогу державам світу. Відтак можна стверджувати, що вибори стали втіленням взаємозалежності та взаємовпливу внутрішньої і міжнародної політики.

Вплив міжнародної спільноти на проведення національних виборів є найхарактернішим та найважливішим для перехідних країн від авторитаризму й диктатури до демократії і він може стати важливим каталізатором демократичних перетворень їхньої політичної системи загалом та виборів зокрема. Тому вивчення впливу міжнародних організацій на демократизацію виборів в Україні важливе з практичного погляду, адже сприятиме розумінню того,

які засоби та форми електоральної допомоги мають позитивний ефект і їх можна успішно застосувати в інших подібних випадках.

Проблематика впливу міжнародних організацій на демократизацію виборчого процесу стала предметом уваги вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, серед українських учених варто виокремити М. Арушанян (2006), М. Бучина (2010), А. Бучинську (2020), І. Солоненко (2009), А. Шелудченкову (2020) та ін. До зарубіжних дослідників впливу міжнародних організацій на демократизацію виборів треба зарахувати А. Бедрицького (2014), К. Байднер (2009), А. Дімітрову (2004), Ю. Келлі (2012) та ін. Незважаючи на значну увагу науковців до згаданої проблематики, ґрунтовнішого вивчення потребує як з'ясування основних форм впливу міжнародних організацій на виборчий процес, так і впливу міжнародної спільноти на демократизацію виборів в Україні. Крім того, науковці під час дослідження зовнішнього впливу на вибори передусім акцентують увагу на військовому втручанні, санкціях і політичних впливах,

натомість, конструктивний вплив міжнародних організацій на виборчий процес значно рідше стає предметом наукових досліджень.

Після Холодної війни просування демократичних виборів стало ключовим елементом політики допомоги з метою розвитку. В міжнародному середовищі склався консенсус стосовно того, що міркування національного суверенітету не повинні захищати внутрішньополітичні механізми держави від зовнішнього спостереження або критики. Таким чином, в міжнародній спільноті з'явилися норми, які свідчили про те, що важливо підтримувати виборчий процес у будь-якій країні світу, а особливо в державах, які переходять до демократії. Враховуючи це, в 1990-х рр. спостерігався стрімкий розвиток проектів з надання електоральної допомоги з боку міжнародних урядових та неурядових організацій. Складно уявити цифри щодо загального обсягу допомоги демократіям через проблеми з визначенням і недоліками в реєстрації даних. Тим не менше, до кінця тисячоліття міжнародні організації асигнували приблизно 2 млрд дол. на проекти, пов'язані з демократією [Binder 2009].

Діяльність з підтримки електорату з боку міжнародних суб'єктів різко зросла з початку 90-х років минулого століття. Сьогодні низка міжнародних організацій займаються діяльністю, пов'язаною з виборами, зокрема ООН, Організація американських держав (ОАД), ОБСЄ, ЄС тощо.

Незважаючи на вагому роль міжнародних організацій у демократизації виборів, досі немає вичерпного переліку форм і механізмів такого впливу. Відтак, на нашу думку, можна виокремити такі основні форми впливу міжнародних організацій на демократизацію виборів. Розглянемо їх.

1. Нормативно-правовий вплив:

- участь міжнародних організацій у розробленні міжнародних документів, які регламентують виборчий процес, висвітлюють демократичні принципи його проведення;

- аналіз міжнародними організаціями національного законодавства (чи законопроектів) щодо відповідності демократичним стандартам;

- розроблення рекомендацій щодо вдосконалення національного виборчого законодавства.

2. Контролювальний (наглядовий) вплив – міжнародне спостереження за виборчою кампанією, процедурою голосування та підрахунку голосів.

3. Інституційно-функціональний вплив – реалізація міжнародними організаціями різноманітних проектів, спрямованих на підтримку демократичності виборчого процесу, підвищення рівня електоральної свідомості та культури громадян тощо.

Виокремивши основні форми впливу міжнародних організацій на вибори, спробуємо проаналізувати особливості їхнього практичного втілення у електоральній практиці нашої держави. Хочемо одразу ж наголосити, що обсяг публікації не дає змоги ґрунтовно та детально розкрити практичний вплив міжнародних організацій на виборчий процес в Україні, відтак ми змушені акцентувати увагу лише на окремих важливих прикладах такого впливу.

Кажучи про нормативно-правовий вплив, варто зазначити, що міжнародні організації розробили та імплементували низку міжнародних документів, які регламентують універсальні стандарти проведення виборів. Завдяки міжнародним організаціям прийнято важливі міжнародні документи, які регламентують особливості проведення виборів: Загальна декларація прав людини [Universal 1948], Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Міжнародний 1966], Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації [Міжнародна 1994], Копенгагенський документ НБСЄ [Документ 1990], Кодекс належної практики у виборчих справах, розроблений Венеціанською комісією [Кодекс 2002] та ін.

Упродовж періоду незалежності Україна взяла на себе низку міжнародних зобов'язань щодо проведення виборів згідно з міжнародними демократичними стандартами. Міжнародна база зобов'язань України містить універсальні та регіональні норми міжнародного права. Ці норми здебільшого належно відображені в національному законодавстві, яке вважається в окремих аспектах доволі прогресивним в Європі. Проте проблема полягає не у закріпленні міжнародних зобов'язань у національному законодавстві, а в успішній реалізації та дотриманні принципів демократичних виборів на практиці.

Розглядаючи наглядний вплив міжнародних організацій на виборчий процес, варто зазначити, що у період з 1989 по 2000 рр. міжнародні спостерігачі були присутніми на 86 % національних виборів у 95 нових демократичних або напівавторитарних державах. Спостереження за виборами особливо поширене в Східній і Центральній Європі, державах колишнього Радянського Союзу, Латинській Америці та Африці [Binder 2009].

Міжнародне спостереження є одним з найпрозоріших та найефективніших методів поширення демократії та дотримання прав людини. Звертаючись до Міжнародного інституту демократії за сприяння виборам, знаходимо визначення міжнародного спостереження як "цілеспрямованого збору інформації про перебіг виборчого процесу, а також стан дотримання прав людини, який реалізується певними

особами без права втручання у виборчий процес” [Бедрицький 2014: 31].

Міжнародне спостереження здебільшого є незаангажованим, оскільки має на меті стежити за тим, щоб результати виборів відображали реальне волевиявлення громадян. Наголосимо, що спостереження, особливо міжнародне, не повинно сприйматися як нав’язливий контроль за організаторами виборів. Воно повинно мати безумовно позитивні цілі і перш за все сприяти повноті реалізації виборчих прав громадян та підвищенню авторитетності виборчого процесу [Документ 1990].

Дослідники справедливо зазначають, що міжнародне спостереження забезпечує оцінку виборчих процесів відповідно до міжнародних стандартів демократичних виборів, враховуючи водночас визнання того, що остаточно тільки населення країни вирішує питання про легітимність виборчого процесу та рівень довіри до його результатів [Шелудченкова 2020].

Україна належить до держав, які з високою інтенсивністю запрошують та приймають міжнародних спостерігачів. Починаючи з парламентських виборів, які відбулися 29 березня 1998 р., ОБСЄ/БДПЛ регулярно делегує свої місії зі спостереження за виборами до України [Parliamentary 1998; Presidential 1999].

Починаючи з 1998 р. на території України спостереженням виборчого процесу займається низка міжнародних організацій: ОБСЄ/БДПЛ, ПАРЕ, ПА НАТО, ПА Британської Співдружності, Світовий Конгрес Українців, Український Конгресовий Комітет Америки, неурядові організації ENEMO та CANADEM тощо [Бучинська 2020]. Понад 20 тисяч спостерігачів відвідали українські президентські та парламентські вибори за роки незалежності нашої держави. До 2005 р. ситуація з дотриманням міжнародних виборчих стандартів та забезпеченням повної реалізації прав і свобод оцінювалася міжнародними спостерігачами критично або вкрай негативно. Помаранчева революція, на думку офіційних спостерігачів, стала гарантією подальших демократичних перетворень в Україні. З 2005 по 2019 рр. місії міжнародних спостерігачів визнавали президентські та парламентські вибори демократичними, прозорими, чесними та конкурентними (за винятком парламентських виборів 2012 р.). Така зацікавленість міжнародної спільноти в проведенні справжніх демократичних виборів, на нашу думку, демонструє вагоме значення виборчого процесу в Україні для забезпечення стабільного розвитку регіону та світу.

Аналізуючи інституційно-функціональний вплив міжнародних організацій на вибори, треба зазначити,

що важливою формою сприяння демократії з боку міжнародних організацій є технічна та фінансова підтримка виборчого процесу в молодих демократіях або державах, що переходять до демократії. Вона передбачає широкий спектр діяльності: підтримка і консультації щодо виборчих систем; загальний внесок у національну виборчу комісію та в підтримку виборчих процедур, таких як реєстрація партій і виборців, голосування, підрахунок голосів і вирішення суперечок; підтримка громадянського суспільства в таких сферах, як навчання виборців, підготовка місцевих (національних) спостерігачів та ЗМІ; реалізація різноманітних проєктів у сфері виборчих відносин тощо. Міжнародні організації, такі як Міжнародна фундація виборчих систем, Міжнародний республіканський інститут, Міжнародний експертний центр виборчих систем, надають матеріально-технічну допомогу державам з підтримки виборів [Dimitrova 2004].

У 1995 р. 14 визнаних демократій створили нову багатосторонню організацію, яка займається винятково питанням просування демократії – Міжнародний інститут демократії і допомоги у проведенні виборів. За останні десять років він став потужною неурядовою організацією, що займається збором інформації, нагромадженням досвіду, розвитку і передачі навичок надання допомоги в проведенні виборів. Міжнародна підтримка виборчих процесів також здійснюється через багатосторонні організації, такі як Програма розвитку ООН (ПРООН), Рада Європи (РЕ), НАТО та ін. ЄС є ще одним важливим учасником в наданні допомоги виборчим процесам, зокрема виборчим комісіям, матеріальної, технічної та юридичної допомоги під час підготовки до виборів, а також у наданні доступу до виборів окремим групам та підготовці кадрів [Kelley 2012].

З початку незалежності Україна стала реципієнтом електоральної допомоги з боку міжнародних організацій. Першою організацією, яка розпочала підтримувати вдосконалення виборчих практик в Україні, була Програма розвитку ООН, яка з середини 1990-х рр. надавала допомогу нашій державі через проведення тренінгів, зустрічей, семінарів. Загалом перші міжнародні проєкти щодо підтримки виборів в Україні характеризувалися перевантаженням рекомендацій, широким об’єктом колом, загальністю, часто нереалістичними вимогами, нехтуванням національною специфікою і, як наслідок, неуспішністю [Арушанян 2006; Solonenko 2009].

Помаранчева революція 2004 р. змінила ставлення до України з боку міжнародних організацій. Уже зі середини 2000-х рр. такі міжнародні органі-

зації, як ПРООН, РЕ, ОБСЄ, Міжнародна фундація виборчих систем (IFES), розпочинають активне впровадження проєктів, що стосуються виборів. Серед них варто згадати: “Україна – вперед до демократії!” (2004), “Гендерна рівність під час виборчих кампаній” (2004–2005), “Судова реформа – засада демократії” (2005), а також фінансова підтримка Комітету виборців України з боку IFES. Упродовж 2000-х рр. допомога з боку міжнародних організацій реалізовувалася, насамперед, через державний сектор, проєкти здебільшого стосувалися навчання органів державної влади. Підтримка громадянського суспільства не здійснювалася на належному рівні [Арушанян 2006].

Після Революції Гідності 2014 р. міжнародні організації почали зосереджуватися не тільки на виборчому процесі, а й на розвитку громадянського суспільства, покращенні правосуддя, допомозі ЗМІ тощо. У 2014 р. в межах ПРООН запущено кампанію “Я – спостерігач!”. У 2014 р. зусиллями європейських організацій реалізовано низку проєктів та кампаній через загрозу деструктивного зовнішнього впливу на вибори. Серед проєктів можемо назвати заснування медіацентру “За чесні вибори!” за підтримки Європейської комісії; проведення навчальних вебінарів, реалізація проєкту “Покращення процедур вирішення виборчих суперечок та підвищення обізнаності в Україні”, тренінги для національних спостерігачів за ініціативи Ради Європи; здійснення навчання та проведення тренінгів членів виборчих комісій за підтримки ОБСЄ [Проєкти].

Важливу роль в демократизації виборчого процесу відіграли Чорноморський фонд регіонального співробітництва та Фонд Роберта Боша, які спільно організували проєкт щодо протидії підкупу виборців та підвищення свідомості українського електорату. Зусиллями організацій розроблено навчальні матеріали, їх опублікування та розповсюдження, здійснено правові консультації, підготовлено аналітичні матеріали. У 2015 р. внаслідок успішної реалізації цього проєкту до Кримінального Кодексу були внесені поправки, що стосувалися електорального підкупу. IFES разом з МВС України опублікували навчальні матеріали та здійснили підготовку працівників поліції, що чергують на дільницях під час виборів [Проєкти].

У 2019 р. IFES реалізовано проєкти щодо прозорості та інклюзивності виборів в Україні; розбудови спроможності ЦВК через спеціалізовані навчання, тренінги, оцінки; освіти виборців та громадянської освіти; гендерної рівності тощо. Зокрема, в 2019 р. за ініціативи IFES проведено низку заходів в рамках просвітницьких кампаній “Я маю право голосу” та “Молодь не лайкає, молодь – голосує!”

зادля підвищення свідомості виборців, а також проєкт “Забезпечення доступності виборів для людей з інвалідністю в Україні”. Зусилля IFES були спрямовані на аналіз кібербезпеки під час виборів 2019 р. та національного виборчого правосуддя. Протягом 2019–2020 рр. в Україні реалізувався за підтримки ЄС міжнародний проєкт “Ми можемо більше! Для активної громадянської участі молоді в Східній Європі” спрямований на підтримку молоді у виборчому процесі [Проєкти].

Відповідно до останнього звіту за 2020 р., ЦВК України спільно з міжнародними організаціями станом на кінець 2020 р. здійснювали 7 проєктів міжнародної технічної допомоги, більшість з яких стосуються виборів. Чотири з них здійснювалися у співпраці з Міжнародною фундацією виборчих систем: “Забезпечення ефективної участі громадян у впровадженні реформи для гендерної рівності”, “Зміцнення законодавчих та виборчих процесів шляхом посилення громадської участі та надання технічної допомоги”, “Програма ефективної та відповідальної політики” та “Цільова програма виборчої допомоги 2020” [Звіт].

Також ЦВК спільно з Координатором проєктів ОБСЄ в Україні реалізувала проєкт “Посилення кібербезпеки і прозорості виборчих процесів в Україні”. Крім того, спільно з Офісом Ради Європи в Україні реалізувався проєкт “Підтримка прозорості, інклюзивності та чесності виборчої практики в Україні”. Також варто зазначити, що у 2020 р. спільно з Представництвом Європейського Союзу в Україні було започатковано новий проєкт “Впровадження інформаційно-просвітницької кампанії для виборців щодо місцевих виборів в Україні у 2020 р.”. Проєкт передбачає реалізацію двох компонентів, один з яких є онлайн частиною, а інший – телевізійною частиною [Звіт].

У контексті дослідження ролі та впливу міжнародних організацій на демократизацію виборів в Україні цікавими є результати експертного опитування, яке здійснила у липні 2021 р. у межах Літнього форуму політтехнологів, політологів та політичних консультантів дослідницька компанія “Active Group”. Серед міжнародних організацій найвідомішими для експертів є Рада Європи (93 %), Венеціанська комісія (88,4 %), Європейська комісія (88,4 %), Національний демократичний інститут (83,7 %) та Міжнародний Республіканський інститут (83,7 %). Респонденти зазначили, що порівняно з українськими міжнародні організації є істотно впливовіші та практично не чинять негативного впливу на виборчий процес в Україні. На думку респондентів, найпозитивніший вплив на вибори в Україні здійсню-

ють такі міжнародні структури: Координатор проєктів ОБСЄ (56,1 %), Міжнародний республіканський інститут (45,2 %) та Венеціанська комісія (43,9 %) [Міжнародні].

Підсумовуючи, варто зазначити, що міжнародні організації є важливим чинником сприяння демократизації виборів, особливо – у транзитних державах. Звісно, що кількісно та якісно оцінити рівень впливу міжнародних організацій на демократизацію виборів доволі важко, зважаючи як на складність оцінювання таких впливів загалом, так і на наявність інших чинників, які можуть різновекторно впливати на виборчий процес.

Незважаючи на зазначене вище, все ж можна однозначно стверджувати, що в Україні міжнародні організації відіграли і відіграють важливу роль у сприянні демократизації виборів, активно використовуючи для цього всі основні форми електорального впливу: нормативно-правовий, контролюючий та інституційно-функціональний. Рекомендації щодо вдосконалення вітчизняного виборчого законодавства, участь у спостереженні за виборчим процесом, реалізація різноманітних проєктів у сфері виборчих відносин стали тими чинниками з боку міжнародних організацій, які сприяли демократизації виборів в Україні. Крім того, така значна увага з боку міжнародних організацій до вітчизняних виборів є свідченням важливості переходу України до демократії для міжнародної спільноти. Зважаючи на те, що поки що доволі рано говорити про стійкі демократичні тенденції розвитку виборів у нашій державі, а також зважаючи на чергове реформування виборчої системи, яка ще не пройшла практичної апробації на ефективність та демократичність, є підстави говорити про необхідність подальшого наукового вивчення впливу міжнародних організацій на демократизацію виборів в Україні, що становитиме перспективний напрям наукових досліджень у майбутньому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Арушанян, М. (2006). Аналіз зовнішніх факторів консолідації демократії (на прикладі України). *Схід : Аналітично-інформаційний журнал*, № 1, 114–117.

Бедрицкий, А. В. (2014). Международное наблюдение за выборами в СНГ: пределы влияния и изменение модели. *Российский институт стратегических исследований*. Отримано з: <https://riss.ru/analitics/2389/>

Бучин, М. (2010). Міжнародне спостереження за виборами як складова принципу гласних виборів. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна: Питання політології*, № 912. 134–139.

Бучинська, А. (2020). Парламентська кампанія 2019 року в Україні в оцінках міжнародних організацій спостереження за виборами. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*, Вип. 2 (98). 189–203.

Документ Копенгагенської зустрічі Конференції з людського виміру НБСЄ (1990). *Офіційний сайт ВРУ*. Отримано з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_082#Text

Звіт Центральної виборчої комісії за 2020 р. (2020). *Офіційний сайт ЦВК*. Отримано з https://cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/Report_2020_web.pdf

Кодекс належної практики у виборчих справах. (2002). Отримано з <http://www.vyborkom.org/kb/article.php?id=19>

Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1994). *Офіційний сайт ВРУ*. Отримано з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105

Міжнародні організації впливають на виборчі процеси в Україні краще, ніж вітчизняні. (2021). *Ізбірком*. Отримано з <https://izbirkom.org.ua/news/vybory-2020/2021/mizhnarodni-organizaciyi-vplivayut-na-viborchii-procesi-v-ukrayini-krashe-nizh-vitchiznyani/>

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. (1966). *Офіційний сайт ВРУ*. Отримано з http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

Проекти ВГО “Комітету виборців України”. (2014–2018). *Офіційний сайт ВГО “КВУ”*. Отримано з <http://www.cvu.org.ua/nodes/term/type/projects>

Шелудченко, А. (2020). Міжнародне спостереження за виборами як міжнародний виборчий стандарт: досвід США. *Підприємництво, господарство і право*, № 10, 189–193.

Binder, Ch. (2009). Two Decades of International Electoral Support: Challenges and Added Value. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, Vol. 13. 213–246.

Dimitrova, A. Pridham, G. (2004). International Actors and Democracy Promotion in Central and Eastern Europe: The Integration Model and its Limits. *Journal Democratization*, Vol. 11, No. 5. 91–112.

Kelley, J. (2012). International Influences on Elections in New Multiparty States. *Annual Review of Political Science*, Vol. 15, No. 3. 203–220.

Parliamentary Elections. (1998). *Офіційний сайт ОБСЄ (OSCE)*. Отримано з http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/parliamentary_1998

Presidential Election. (1999). *Офіційний сайт ОБСЄ (OSCE)*. Отримано з: http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/presidential_1999

Solonenko, I. (2009). External Democracy Promotion in Ukraine: the Role of the European Union. *Journal Democratization*, Vol. 16, No. 1. 709–731.

Universal Declaration of Human Rights. (1948). *Офіційний сайт ООН (UN)*. Отримано з <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>

REFERENCES

Arushanian, M. (2006). Analysis of External Factors of Democracy Consolidation (On the Case of Ukraine). [In Ukrainian]. *East: Analytical and information magazine*, № 1, 114–117.

Bedritskiy, A. V. (2014). International Election Observation in the CIS: Limits of Influence and Changing Model. [In Russian]. *Russian Institute for Strategic Studies*. Retrieved from: <https://riss.ru/analitics/2389/>

- Binder, Ch. (2009). Two Decades of International Electoral Support: Challenges and Added Value. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, Vol. 13. 213–246.
- Buchyn, M. (2010). International Election Observation as a Component of the Principle of Transparent Elections. [In Ukrainian]. *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University: «Questions of Politology»*, № 912. 134–139.
- Buchynska, A. (2020). The 2019 Parliamentary Campaign in Ukraine in Estimates of International Election Observation Organizations. [In Ukrainian]. *Scientific notes of IPIEND named after I.F. Kuras NAS of Ukraine*, Vol. 2 (98). 189–203.
- Codex of Good Practice in Electoral Matters. (2002). [In Ukrainian]. Retrieved from <http://www.vyborkom.org/kb/article.php?id=19>
- Dimitrova, A. Pridham, G. (2004). International Actors and Democracy Promotion in Central and Eastern Europe: The Integration Model and its Limits. *Journal Democratization*, Vol. 11, No. 5. 91–112.
- Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE (1990). [In Ukrainian]. *Official site of the Verkhovna Rada*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_082#Text
- Influence of International Organizations on the Electoral Process in Ukraine. (2021). [In Ukrainian]. *Izbirkom*. Retrieved from <https://izbirkom.org.ua/news/vybory-2020/2021/mizhnarodni-organizaciyi-vplyvayut-na-viborchi-procesi-v-ukrayini-krashe-nizh-vitchiznyani/>
- International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination. (1994). [In Ukrainian]. *VRU Official Website*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105
- International Covenant on Civil and Political Rights. (1966). [In Ukrainian]. *VRU Official Website*. Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
- Kelley, J. (2012). International Influences on Elections in New Multiparty States. *Annual Review of Political Science*, Vol. 15, No. 3. 203–220.
- Parliamentary Elections. (1998). *OSCE Official Website*. Retrieved from http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/parliamentary_1998
- Presidential Election. (1999). *OSCE Official Website*. Retrieved from http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/presidential_1999
- Projects of the All-Ukrainian Non-Governmental Organization “Committee of Voters of Ukraine”. (2014-2018). [In Ukrainian]. *CVU Official Website*. Retrieved from: <http://www.cvu.org.ua/nodes/term/type/projects>
- Report of the Central Election Commission for 2020. (2020). *Official Website of CEC*. Retrieved from https://cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/Report_2020_web.pdf
- Sheludchenkova, A. (2020). International Election Observation as an International Electoral Standard: the Experience of United States. [In Ukrainian]. *Entrepreneurship, economy and law*, № 10. 189–193.
- Solonenko, I. (2009). External Democracy Promotion in Ukraine: the Role of the European Union. *Journal Democratization*, Vol. 16, No. 1. 709–731.
- The Universal Declaration of Human Rights. (1948). *UN Official Website*. Retrieved from <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>